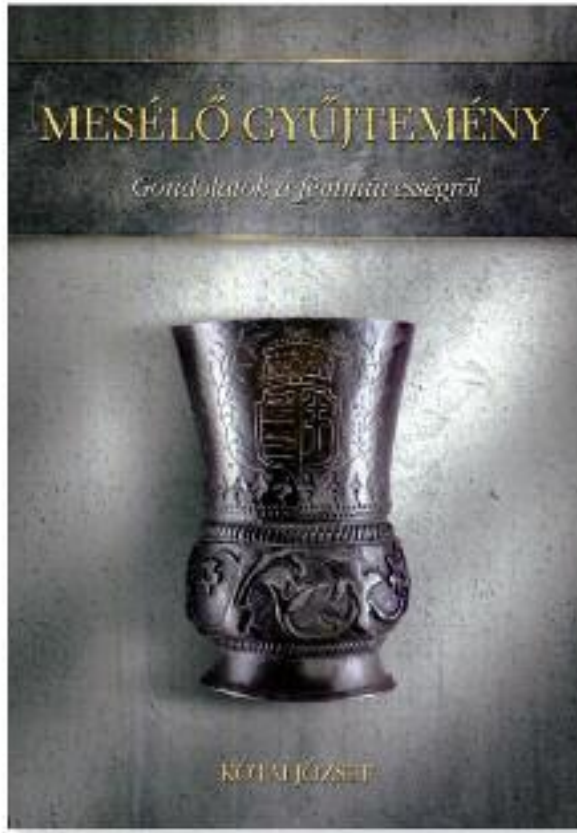

Hiányzó részletek

Kótai József: Mesélő gyűjtemény – Gondolatok a fémművességről

ta darabjaival. Számukra valami olyat is ki tud fejezni egy tárgy, amit a szakember nem akar, de talán nem is tud megfogalmazni, hiszen ő meghatároz, rendszerbe foglal, datál, vagy éppen eredeti közegében próbálja értelmezni azt a művet, amit múzeumi környezetében tanulmányoz... A gyűjtőnél viszont saját környezetének szerves részévé válik a műtárgy, abban az értelemben is, hogy a legszemélyesebb emlékek sora kötődik hozzá.

► Muzeológusi munkám során, kezdettől fogva rengeteget tanultam a magángyűjtőktől. Élvezettel hallgattam az egyes művekhez kapcsolódó megjegyzéseiket, a művek megszerzésére vonatkozó szövevényes történeteket; vég nélküli vitákba bocsátkoztunk a tárgyak meghatározásáról, koráról, stílusáról, s mindig feltárulkozott előttem egy olyan világ, ami teljesen más, mint az úgynevezett szakembereké.

Szükségképpen alakul másként azok világa, akik mindennap együtt élnek rajongásuk maguk választot-

→

**Vizeskancsó /
Water jug**

Üzbegisztán,
20. század, vörösréz,
kalapált, kovácsolt,
magasság: 23 cm

Josef Müller: Sóartó / Josef Müller: Salt cellar
Pest, 1820 körül, ezüst, kalapált, vésett,
magasság: 5,5 cm

Mindez persze nem jelenti azt, hogy egy gyűjtő kevésbé van tisztában az egyes tárgyak mibenlétével vagy értékével. De többszörösen küzd meg mindazzal, ami a szakember számára evidencia kell hogy legyen: mit jelent maga a tárgy, mikor, milyen stílusban, milyen technikával készült, melyik gyűjteményben található az analóg darabok, és persze hogyan ítélandó meg művészi, esztétikai szintje. S az is kérdés, hogy mindez mennyire tud összpontosulni egyetlen „ránzésben”, mert a tárgyak megszerzését, vételét sokszor pillanatok alatt kell eldönteni. Nem véletlen, hogy a műgyűjtők fanatikus utánajárása láttán sokszor úgy érezhető, hogy a szakmabelinek csak „foglalkozása”, de a gyűjtőnek az „élete” is egy-egy tárgy...

Ezt a némileg közhelyes bevezetést csak azért tartottam fontosnak Kótai József gyűjteményének ismertetése előtt, mert az általában igen felkészült műgyűjtők körében is ritkán történik meg, hogy valamelyikük maga foglalja rendszerbe műtárgyait. Ráadásul saját maga akarja elmondani azt a *Bildungsromant*, amelyen a tárgyak gyűjtése során keresztülment, fel akarja tárni a maga nézőpontjait a tárgyak megköze-

lítésében, s a hozzájuk fűződő személyes érzelmeit is. Ilyen a Kótai József *Mesélő gyűjteményét* bemutató kötet, amely azzal a nem titkolt szándékkal készült, hogy az általa összegyűjtött műtárgyak kapcsán szakmájáról, a fémművességről is megossza gondolatait.

Kótai az ötvösség szakágaira is jellemző módon fém alapanyagok köré csoportosítja a könyvében bemutatott műtárgyakat. Ezek: a vas (acél), a réz (sárgarézt, vörösréz), az ezüst és a bronz. A csoportokon belül persze számos kombináció létezik, mivel az aranyozás, ezüstözés, ónozás, csiszolás révén a legtöbbször megváltozik a tárgyat alkotó fém karaktere. S akkor még nem beszélünk formai kialakításukról és megmunkálásukról, hiszen éppannyira fontos az is, hogy milyen eljárásokkal készült a tárgy, mint a stílus és a korszak, amelyben létrehozták. Az is nyilvánvalóan a szerző szándéka szerint való, hogy ezeket a különbö-

Zöld Tára / Green Tara
Tibet, 16–17. század,
vörösréz, viasz-
veszejtéses öntés,
cizellált, aranyozott,
türkiz- és korall-
berakás, magasság:
14,2 cm

**Füles bögre /
Mug with handle**
Balkán, 19. század,
vörösréz,
traszírozott,
magasság: 16,5 cm

Hajdész / Hair ornament

Türkmenisztán, 19. század, ezüst, filigránózott, részben aranyozott, karneolberakás, hosszúság: 12,6 cm

ző fémek szerint felosztott tárgyegyütteseket úgy is nézegethetjük, mintha egy technikatörténeti kézikönyvben lennének: anyaguk és megmunkálásuk révén a legegyszerűbb tárgyak – egy kalapált vörösréz üzbegisztáni vizeskancsó vagy egy poncolással díszített balkáni vörösréz füles bögre – éppúgy elragadtatásba ejtik a szemlélőt, mint a jóval bonyolultabb – viaszveszejtéses – eljárással és magasabb művészi szinten készült, tűzaranyozott buddhista kisplasztikák.

Emlékpohár / Memorial glass

Magyarország, 1861, vörösréz, domborított, traszírozott, magasság: 12,3 cm

Ezzel arra is utaltunk, hogy Kótai József gyűjteményének túlnyomó részét keleti tárgyak alkotják. Még-hozzá leginkább távol-keletiek, bár az egyes darabok között ugyanúgy megtalálhatók a közel-keleti ruhadíszek és egyéb használati tárgyak, mint az indiai, tibeti, kínai vagy nepáli vallásos ábrázolások. S mellettük a vasból kovácsolt, magyar tiszti szabályák, az öntött-bronz orosz ortodox keresztek, afrikai törzsi figurák, a sárgarézből és ezüsből domborított ausztriai házi oltár vagy a bámulatosan letisztult formájú, ezüstlemezből kalapált, 19. századi pesti sótartó, persze szigorúan az adott fém karakteréhez kapcsolódva. Bár a tárgyak anyaga, megmunkálása legtöbbször arra is alkalmas ad, hogy az azonos helyszínről származó darabok együvé kerüljenek a könyvben, a saját kultúránkat is másként láthatjuk, amikor a lapokon talál-

←

Tál / Bowl

örmény (?),
17. század, vörösréz,
domborított,
cizellált, festett,
aranyozás
nyomaival,
Ø 19,1 cm

Durgá / Durga

India, 19. század (?),
bronz, öntött,
cizellált, magasság:
8,2 cm

kozik egymással a vésett magyar címerrel díszített, vörösrézből domborított emlékpohár és az ugyancsak vörösrézből, fémnyomással és domborítással készült, kívül-belül aranyozott, latin és cirill betűkkel vésett, a szerző szerint a török birodalomból származó tálka. És az egyes tárgyra vonatkozó technikai ismertetéseknek köszönhetően teljesen más szemmel láthatjuk azokat a „primitívnek” tűnő, feltehetőleg a kispénzű helybeliek számára készített ábrázolásokat, amelyek első ránézésre talán nem keltik fel a szakember érdeklődését. Azonban egyedüli műalkotásként szemlélve őket néha olyan összetett kép rajzolódik ki róluk, ami több mint elgondolkasztató. Ahogy azt a szerző kifejti: egy nyilván nem különösebb becsvággyal, nem is túl régen öntött kos indiai bronzfigurája éppúgy ámulatba ejt az állat arányainak, mozdulatának, egész karakterének megörökítésével, mint azok a jóval kifino-

multabb, artisztikus ábrázolások, melyek a korabeli mughal miniatúrákon láthatók.

A kötetben bemutatott tárgyak sokféleségéből adódóan hosszú évek munkája lehetett feldolgozni az egyes darabokat. Csak a magam szűkebb „szakmájánál” maradván, igazán nem könnyű meghatározni a tibeti buddhizmus kiterjedt kultúrkörében (Tibet különböző tájegységei, Bhután, Nepál, India, Kína, Mongólia) egy-egy tárgy készítésének helyét, korát és stílusát, de még megnevezését sem. Akadnak persze olyan esetek, melyeknél kulcsfontosságú lenne a helyes megnevezés, hiszen nélküle nem fejthető fel a tárgy értelmezése és eredeti funkciója sem. A következőkben két olyan darabot szeretnék bemutatni, melyek szerepeltek a Moró Antikban 2007-ben általam rendezett, *Buddhák* című, nagyszabású kiállításon, ahol magyar magángyűjteményekből válogatott buddhista kisplasztikák voltak láthatók.

A Mára démonként meghatározott, különleges kinézetű öntöttbronz (?) figura semmiképp nem azonos a buddhista templomok előcsarnokában megjelenített, életkereteket forgató istenséggel, bár haragvó arcának típusa egyezik vele (a leírásában szereplő hindu Durgához végképp nincs köze). Valószínűleg nem is Mongóliában, hanem Kínában készíthették, amit a hátoldalán olvasható kínai „király” (王) írásjegy erősít meg. S ahogy azt a lótusztrón aljának belső peremezése jelzi, a tárgy valamikor egy füstölőedényre illeszthető felső rész lehetett.

A különleges pózban ülő, kitátott szájú figura valójában egy meglehetősen ritkán ábrázolt istenség, Vadzradáka, akinek szerepköre a buddhista rituálékhoz tartozó előkészítő gyakorlatok között a megtisztulási szertartással függ össze. A szertartás során a gyakorlónak el kell képzelnie, hogy az általa addig létrehozott negatív karma a kezében tartott szezám-magokba olvad, melyeket az istenség nyitott száján keresztül kell az alatta levő füstölőtartályban égő parázsra dobni, hogy karmájának addig felgyűlt szennyeződése megsemmisüljön. Az áldozat során a tartály Vadzradáka meditációs körét, mandaláját jelképezi, amit az istenséghez kapcsolódó, címében „Nagy király” jelzővel ellátott, korai ezoterikus szöveg ír le.

A gyűjtemény számomra legpompásabb darabja egy

→
Elefánt / Elephant
Tibet, 19. század,
vörösréz,
domborított,
aranyozott,
hosszúság: 27 cm

Fotó: Co-Libri Reklámgrafika

←
Vadzradáka / Vajradaka
Kína, 19. század,
bronz, homoköntés,
cizellált, magasság:
11,2 cm

elefánt vörösrézből domborított, aranyozott mása. Mint azt a szerző is írja, a frontális és az oldalnézetet egyesítő ábrázolás kétségtelenné teszi, hogy mesterműről van szó. De miért alakította ki – feltehetőleg

tibeti – alkotója ezt a nézetet? Nyilván egy nagyobb kompozíció része kellett hogy legyen. Ha megpróbálnám visszailleszteni eredeti környezetébe a tárgyat, akkor minden valószínűség szerint a történeti Budd-

Fotó: Co-Libri Reklámgrafika

Kos / Ram

India, 17–18. század (?), bronz, viaszveszejtéses öntés, hosszúság: 10 cm

ha, Sákjamuni ábrázolásait általában körülvevő, hat részből álló, ívszerűen megformált háttér legalsó tagjaként lenne azonosítható. Az indiai művészetben a korai Gupta-korszaktól (Kr. u. 4. század) fogva „trón”-ként alkalmazott háttér (tórana) hatféle lény alkotja. Legfelül az ívet lezáró mitikus *garudamadár*, alatta két oldalán ugyancsak mitikus szörnyek, melyeket legalul egy-egy elefánt tart meg. Természetesen minden részletnek szimbolikus jelentése van: a hat lény együtt a megvilágosodott tudat hat „tökéletességét” (*páramitá*) fejezi ki. Az is lehetséges, hogy az elefánt nem egy trón hátoldalaként funkcionáló ív, hanem a Buddha megvilágosodott tudatát jelképező építmény, egy *sztúpa* alsó részét díszítette: ebben az esetben a négy-szögletes alapnak megfelelően elrendezett, a szimbolikát meghatározó ötös Buddha-csoportból (a közép és a négy égtáj) a keleti oldalon elhelyezkedő Aksóbhja Buddha megjelenítője volt.

Ez a két kiragadott példa természetesen csak részben érzékelteti, hogy milyen sokrétű meg gondolá-
nak kell állnia egy látszólag egyszerűnek tűnő megha-

tározás hátterében. Mindenesetre Kótai könyvében a tárgyakhoz tartozó rövid összefoglalók jól érzékeltetik, hogy mennyi kérdést vet fel egy-egy tárgy eredeti funkciójának értelmezése. Azt is, hogy az egyszerűnek látszó fémtárgyak megmunkálásához hányféle technikát kellett virtuóz módon alkalmazni, a véséstől a filigránózásig és kőberakásig. Élvezetes megjegyzés olvasható például arról, hogy a mongol tűzszerszámok vasból kifűrészelt, több szinten egymásba bűjtött, áttört díszítése milyen fölényes anyagismeretről tanúskodik; hogy hogyan kellett a mesternek a megmunkálandó vékony fémlaphoz nyúlnia, hogy a véséssel ne szakítsa át az anyagot. Ezek a szakkönyvekből általában hiányzó részletek azt is „elmesélik” ennek a könyvnek a lapjain, hogy mennyire fontos és inspiráló lehet számunkra a műgyűjtők ismeretanyaga, lelkesedése és személyes tárgyszeretete.

KELÉNYI BÉLA
tibetológus

(Co-Libri Reklámgrafika, Budapest, 2017, oldalszám nélkül)

Tűzszerszám / Flint and steel

Mongólia,
20. század, vas, bőr,
vésett, reszelt,
domborított,
szélesség: 8,8 cm

